

НОВА ТЕОРИЈА ВИДА

Неку врсту увода у Берклијеву *Расправу о принципима људског сазнања*, истина не у потпуности, можемо да кажемо да чини његов есеј *Нова теорија вида*. У овој својој „новој теорији вида“ које је у ствари и прво његово дело, кроз које и почиње да излаже свој философски систем, Беркли дискутује како целокупно наше сазнање зависи од стварног вида уз асоцијацију наших других чулних искустава. Беркли посебно овде наглашава да ми никада не опажамо простор, односно раздаљину, величину и положај ствари видом, већ то до чега путем вида долазимо јеоу само различите визије, опажања, ствари када их посматрамо из различитих перспектива, са различитих тачки удаљености. Сваки тај моменат виђења, опажања, јесте у уму без којег виђено и не постоји. У уму је али није исто што и ум. Јер је ум активан а то што се сазнаје јесте пасивно. Могли бисмо већ одмах да приметимо како Беркли у ствари посматра ствари или свет око себе кроз јеванђелски принцип „несливености али и нераздељености“, то је христолошки принцип који је веома имплицитно наглашен у Берклијевом систему философије. Поље чула вида је према томе дводимензионално, а помоћу асоцијација са чулом додира ми опажамо ствари и у трећој димензији, у дубини. Не само у дубини простора, већ и у дубини нашег духа ова опажања добијају своју сагласност сажетост, или реч је о извлачењу закључака преко упоређења и комбинација.

Беркли се овде још уздржава од овог коначног тврђења да материјални свет не постоји без опажања, или да не постоји уопште као материја, правећи концесију, како је то доцније изјавио, општем предубеђењу свог времена, већ једино за сада тврди да предмети опажања видом зависе од тога ко их опажа. Боја, на пример, тврдиће он, не постоји у самом предмету који се посматра, она нема ту мистериозну моћ да буде извор чулног опажања, већ се она налази и има свој извор у уму посматрача, антиципирајући унеколико наше данашње дискусије колико су предмети у ствари „обојени“ светлосним таласима извесне дужине, дакле тим што им даје боју, а док су у ствари сами по себи без боје. Наравно ово није Берклијев став али спада у подручје Берклијевог поднебља разматрања овог питања. Исто тако, како Беркли налази да раздаљина између ока и објекта не може се опазити видом.

„Моја је намера“, са овим речима Беркли и почиње овај свој есеј о питању вида, „да покажем на који начин видом опажамо раздаљину, величину, и положај предмета и да размотримо разлику која постоји између идеја вида и идеја додира, као и да ли би могла да постоји икаква идеја заједничка за ова два чула.“¹⁾ Оно што Беркли жели да каже, и на чему толико инсистира у току излагања ових својих мишљења, јесте да ми не видимо раздаљину већ да нам се она само наговештава са предметима захваљујући нашем искуству. Раздаљина се у наше разумевање уноси посредством идеја а

1) G. Berkeley, *An Assay Towards a New Theory of Vision* (Izdanje: A Fra zer, Selection from Berkeley) Oxford 1879, 151

не непосредно опаженим актом вида. Истина, њу наговештава чуло вида, каже Беркли покретима наших очију, али углавном раздаљину сазнајемо асоцијацијама чула додира или кроз њихову конвергенцију и акомодацију, сажимање и усклађивање.

Беркли ово образлаже даље следећом аргументацијом. Мислим да ћемо се сложити у томе, изјављује, да раздаљина сама по себи не може да се види јер раздаљина је линија „која је право управљена према оку, пројектује се само у једној тачки мрежњаче нашег ока, Тачка која остаје непроменљиво иста без обзира да ли је раздаљина дужа или краћа. Налазим, каже Беркли даље, да процењивање или закључивање које чинимо код раздаљине предмета, знатно удаљених, јесте пре један акт суђења заснован на искуству а не на чулима.²⁾ Беркли одбија гледиште које нам долази из геометрије, јер изјављује да наше суђење о раздаљини геометријским калкулацијама о линијама и угловима нема подршку искуства, с обзиром да се наше визуелне датости састоје само од боја и помоћу њих од облика. Тако је наше око сачињено да их види. Видом не опажамо стварне линије и углове, то су само хипотезе математичара које су они унели у оптику. Не опажамо их стварно, директно, као што не опажамо директно ни унутрашње осећање човека, већ судим о њему према боји његовог лица, према изразима, према бледоћи или црвенилу, распознајем човеково унутрашње расположење. Не опажамо исто тако директно ни раздаљину, јер не опажамо директно ни линије ни углове који су равне слике у мојој свести, већ посредно преко других идеја, као што опажамо, како то подвлачи Беркли, унутрашње расположење човека према његовом изразу лица.³⁾ Према томе, Берклијева теорија вида има за циљ да покаже да поље вида може само да буде дводимензионално и да тек кроз асоцијацију — која је скоро аутоматска — чула вида и чула додира видимо ствари и у дубини. С друге стране треба имати и то на уму да једна идеја или ствар која није опажена не може бити средство за опажане неке друге идеје.

Како се то у ствари дешава да ми не опажамо линије и углове, односно раздаљину предмета, Беркли наводи пример, на који ће се често освртати, слепог од рођења који је одједном прогледао, негде у познијим годинама свог живота и који у том моменту не би ни био у могућности да опази раздаљину својим тек добијеним видом, сунце и звезде изгледале би му да су само у његовом уму или очима, предмети примљени његовим видом изгледали би му ништа друго до низ мисли или опажања и то толико му блиски колико и бол или задовољство или било које друго најдубље осећање његове душе⁴⁾ Ми не видимо блискост једног предмета, подвлачи Беркли, већ само имамо о њему различита сагледања када му се приближавамо или када се удаљавамо од њега. Тада увек видимо нову ствар, нов предмет. Та су сагледања толико непосредна, толико унутрашња, да и не постоје изван нашег ума или ока. Због тога су и дводимензионална. Једино што смо у могућности да запазимо чулом вида јесу квалитети тога предмета, његову боју на првом месту. Овде Беркли наводи опет један пример који ће још спомињати — у питању је посматрање Месеца — на основу ранијих идеја изјављујем да је толико и толико хиљада километара удаљен од мене. Међутим, о каквом месецу ја говорим. оно што видим јесте један мали диск, жућкаст, али уколико успем да му

2) Ibid., 152

3) Ibid., 154—155

4) Ibid., 161

се приближим видећемо да то више и није онај објект који сам првобитно видео тај објект и ишћезао на место њега ја сада осећам сасвим нешто друго.⁵⁾ Реч је о слици коју првобитно имам у свом уму, а у искуству додира нешто сасвим друго. Карактеристике које су прво видљиве нису те исте које су и додирљиве.

Може да се примети, каже Беркли, да видом уствари долазимо до наших идеја о простирању, облику и покрету ствари као о нечем што постоји ван нашег ума, о томе што је на извесној дистанци од нас. Међутим, Беркли одговара на ову примедбу, није ли искуство свих нас да нам се видљиво простирање предмета не појављује исто толико колико и боја тога предмета. Зар и боја и простирање не припадају истом месту. „Можемо ли да замислимо један предмет у његовом простирању без боје, без икакве обојености“. Онда ту где је боја ту је и простирање, ту је и облик ту је и кретање⁶⁾. Ми смо у ствари свесни раздаљине и процењујемо је са низом чулних опажаја која одговарају различитим положајима наших очију. Споменуо сам пример Месеца, или када је у питању ма који објект километрима удаљен од нас, оно што у почетку видимо јесте нешто неодређено. бледо, мало а уколико му се приближавамо постаје веће, јасније, одређеније. Од прве ствари од које смо пошли, када смо јој се приближили, дакле, није остало ништа, јер сада видимо једну потпуно нову ствар.

Због тога стриктно говорећи, продужава Беркли, „нити раздаљину нити објекте у тој раздаљини саме по себи, такви какви су, или њихове идеје, у истини не опажамо чулом вида“. Оно што стварно видим само наговештава разумевање да се то може опазити додиром, да је то додирљива ствар или идеја, само уобичајено везана са том видљивом идејом или ствари.⁷⁾ Онда морамо да правимо разлику између идеје вида и идеје додира. Јер свеукупно наше виђење јесте виђење боја, нема ствари а да није обојена. Према томе изгледа да је чуло додира највиши судија реалности. Наши утисци које примамо преко чула вида су само знаци које преводимо у опипљиве слике; тако је наш појам о простору везан за једино чуло додира. Јер пошто сам, искуству доживео до извесне идеје које се могу опазити додиром — раздаљина, опипљив облик и чврстина — да су везане са извесним идејама чула вида, стога опажајући ове идеје вида одмах закључујем какве су или шта су идеје додира и то уобичајеним редовним током природе која следује.⁸⁾ Међутим, ипак, чуло вида дајући нам могућност да опазимо боју у исто време даје нам и могућност да опазимо и ствари, јер све што опажа чуло вида јесте боја, али нешто увек више видимо чулом вида од боје или светлости. Видом се наговештавају и друге идеје, сем идеје боје или светлости, али то не значи да чуло вида више обухвата од чула слуха којим не само да опажамо звук, већ и простор, облик, кретање као и низ других идеја.⁹⁾ Стриктно говорећи изјављује Беркли, простор или спољашњост, као ствари постављене на раздаљину од нас, не опажамо видом, већ слухом. Чујем кола како пролазе улицом ја их не видим, али закључујем о њиховом постојању и излазим напоље и видим их и могу да их опипам.¹⁰⁾

5) Ibid., 164

6) Ibid., 163

7) Ibid., 164—165

8) Ibid., 205

9) Ibid., 205

10) Ibid., 166

Беркли овде већ наговештава не само да чулни утисци, квалитети ствари, већ и саме ствари не могу постојати изван нашег ума. Јер, прво видом а онда додиром предмет долази у наш ум, без којег предмет не би могао да постоји. Али он то овде још не открива, већ као што видимо то се овде само предосећа. Нагласак је, можемо да запазимо, на чулу вида преко којег добијамо наговештај о стварима. Раздаљину или то што је изван не опажамо непосредно чулом вида, већ је наговештена делимично чулним опажањем до којег долазимо покретима или различитим положајима наших очију, али углавном кроз асоцијације, кроз акомодирање, идеја додира.

Давид Хјум. тумачећи Берклија каже да је то „опште мишљење философа да се тела откривена оком појављују као сликана на равној површини и да њихов различит степен удаљености открива се више разумом него чулима.¹¹⁾

Једном речју, односи су у простору непојмљиви без искуства које добијамо кроз додир ствари. Према томе дистанца нам се наговештава чулом вида, али је сазнајемо преко других идеја које саме по себи нису плод вида већ других идеја или опажаја које су плод чула додира. У том смислу Беркли закључује да до сазнања раздаљине долазимо путем различитих идеја, њиховом конвергенцијом и акомодацијом, њиховом несливеношћу али и неразделеношћу, могли би смо да додамо. Према Берклију једна идеја наговештава другу идеју. Беркли наводи пример, већ поменут, нешто измењен, нашу способност да разликујемо црвенило на лицу човека, да ли се оно јавља због радости или стида, црвенило само наговештава нешто што треба сада у искуству да сазнамо шта је.¹²⁾ То што се види јесте једна ствар, а што се осећа јесте друга, између себе немају никакве везе у смислу постојања као ствари по себи. На пример, стид или радост и црвенило на лицу потпуно су различите ствари.

Можемо да наведемо још један пример, односно да га поновимо, о непосредности опажања раздаљине ухом, на исти начин као и оком. Чујем, каже Беркли, звук кола који ми долази споља у моју собу, не устајући са свог места знам да су то кола, знамо то из искуства, је р увек тај исти звук непрекидно прати кретање кола, зависи само од варијације звука удаљеност кола, једном речју звук наговештава долазак кола. Не могу, према томе и у овом случају да кажем да чујем или да видим раздаљину, већ да је само звук непосредно у мом уху, блиско и без раздаљине, док раздаљину кола распознајем према варијацији звука.¹³⁾ Објекти вида и додира, казали смо, да су две различите ствари. Онда ако хоћемо јасно да размотримо питање вида морамо да имамо на уму, каже даље Беркли, две врсте објеката опажених оком, једни су непосредно или првобитно опажени а други секундарно, опажени су посредством тих првобитно опажених идеја. Ти првобитни опажени објекти нити су, нити се појављују, изван ума, нити су подељени од њега. Према томе објекти које видимо могу расти већи или мањи, бити конфузни или јасни у нашем опажању, али никада се не могу од нас удаљавати или нам се приближавати, увек су ту у нама, у нашем уму без дистанце. Објект који је на дистанци, изван нашег ума, остаје увек исти, док се видљиви објект мења, зависи да ли му се приближавамо или удаљавамо. Када говоримо о објекту да је у даљини, да нам се приближава или да се удаљава од нас, увек морамо имати на уму да тај објект припада тој другој врсти објекта,

11) D. Hume, A Treatise of Human Nature, New York, 1962, 202

12) G. Berkely, op. cit. 156

13) Ibid., 166

секундарних који одговарајуће припадају чулу додира, а нису толико истинито опажени оком. Када видимо нешто у даљини стварно видимо извесне облике и боје које нам наговештавају очевидно идеје које бисмо имали о томе предмету ако бисмо били довољно близу њега да бисмо могли и да га додирнемо. Јер ми на основу ранијих искустава можемо да очекујемо, ако му се довољно приближимо, ако га додирнемо, да сазнамо шта је он уствари. Због тога се наша визуелна перцепција, обучена искуством појављује као мисаони предмет навике или обичаја. На пример, када чујемо речи нама познатог језика одговарајуће идеје се презентирају нашем уму, у истом моменту звук речи и њихов смисао улази у наше разумевање.

Толико блиско су ове две ствари уједињене да то и није у нашој моћи да задржимо једно а да не искључимо друго, реч је о дубини њихове сажетости и прилагодљивости, или реч о једној нашој психичкој активности која је и несвесна, која на „површини“ има ову подељеност на супрот томе што лежи у дубини, испод, што је у процесу конвергентности и акомодације. Ми се понашамо као да чујемо саму мисао коју у ствари не чујемо него само речи, Једном речју, ми не чујемо мисао другог, већ се она наговештава самим његовим речима.

Веома је тешко правити разлику између непосредног и посредног виђења једне ствари, због њиховог односа, рекли бисмо са своје стране, несливености али и нераздељености. „Склони смо“, каже Беркли, „да то што запамто код непосредно виђених ствари да приписујемо посредно опаженим“¹⁴⁾ Раздаљину, према томе, не можемо да видимо, она се само наговештава и може да се процењује, а наговештена је тим што је виђено. Стоји у односу као реч према мисли, односно онако исто како реч наговештава мисао тако исто и вид додир, виђено раздаљину, јер реч само наговештава разумевање а није само разумевање. Због чега може да се закључи, раздаљина се распознаје посредством тога што има свој могућ однос према томе што се види¹⁵⁾ Ако то што се види или чује није на дистанци од мене, већ је непосредан садржај мога ума, шта је онда „на раздаљини“? Берклијев је одговор — то су „додирљиве ствари“. Једном речју закључујемо из видљивих ствари или идеја о додирљивим — путем асоцијација.

Затим Беркли изјављује да жели да нам покаже на који начин опажамо величину и положај ствари. У истом смислу он разматра и питање величине предмета као што то чини и са питањем раздаљине. Величина једног предмета који постоји изван нашег ума остаје увек непроменљиво иста, то је јасно, подвлачи Беркли. Међутим, предмет који се налази у нашем оку, односно уму, мења се што зависи да ли му се приближавамо или се удаљавамо од њега. Предмет који је изнад нашег ума или ока одговарајуће је додирљив, може да буде опажен и мерен додиром и непооредно не пада под чуло вида, а тај који је одговарајуће видљив јесте средство путем којег додирљив се и доводи у вид. Када говоримо о величини нечег, на пример, дрвета, реч је и његовој видљивости, а што значи да је и реч о опипљивој величини, али реч је и о њиховој видљивости, а што значи да је реч о дубинама наше свести и у њој о њиховом сажимању.

Величина или простирање видљивог предмета, тог који је непосредно опажен видом, стоји у вези са предметом који је додирљив и постављен на дистанци. Беркли је углавном, као што видимо у овој својој новој теорији

14) Ibid., 168

15) Ibid., 177

вида сконцентрисан на то да нам покаже како долазимо до наших сазнања о простору и просторним односима. Када формирамо закључке у погледу величине и раздаљине објеката ми закључујемо о томе на основу датости којих смо непосредно овесни својим чулима. Јер раздаљина је сама по себи невидљива и о раздаљини удаљених предмета судимо на основу искуства. Тако да свако опажање раздаљине зависи од нашег искуства, на основу искуства распознајемо однос између чула вида и чула додира. Међутим, видљива величина није реална, док је опипљива величина стварно реална. Величина или раздаљина између делова од којих се и састоји једна чулно опажајна ствар, битно је недељива у смислу да оно што видимо јесте само један већи или мањи број обојених тачки (*minimum visibili*) Уколико би ове најмање тачке, миниме, биле бескрајно дељиве изгубиле би се из вида или опажања а са тим и сам предмет опажања. Свака од величина је већа или мања што зависи да ли садрже више или мање тачки, с обзиром да су састављене од тачки или минима. Датости вида или додира могу да се прихвате у смислу ових *minima visibilia* и *minima tangibilia*, као крајњих константи сваког нашег чулног искуства. Поново ове тачке као крајње константе опаженог предмета не могу се бескрајно делити. Било би бесмислено говорити о даљем дељењу *minima visibilia* или *minima tangibilia*. Овде је Беркли емпириста, реалан, који се не слаже са рационалистичком умишљеном деливошћу предмета на безбројне математичке тачке, јер сваки број умишљено може да се дели на половину и свака та половина опет на своје половине и тако у бескрајност, што је бесмислица, изјављује Беркли. При томе може да се говори и о **minimum sensibilia**, управо о крајње могућем опажању, минимуму видљивости и минимуму додирљивости, који се појављује и као моменат конвергентности, иза чега наша чула не могу даље да иду у свомопажању.¹⁶⁾

У питању су најближе тачке или најудаљеније које се могу оком видети, реч је о граничним тачкама за прилагођавање снаге ока, о променама и положају два ока, о њиховој снази фузије када визуелне осе прелазе у једну фиксирану тачку. Јер уколико, како то запажа Беркли, предмет се постави толико близу он је конфузан у нашем опажању а уколико се удаљи он је јаснији или „што мања дистанца већа конфузија а што већа дистанца мања конфузија”, при чему игра улогу снага нашег ока за прилагођавањем, акомодирањем, са јасно одређеном границом било приближавања или удаљавања предмета да би се јасно опазио.¹⁷⁾

Овде долази Халкидонски принцип, који смо већ споменули и који заиста имплицитно лежи у Берклијевој философији, то је принцип „несливености али и нераздељености”. Нарочито у овом његовом запажању **минимума** где се појављују као **трећи** моменат у опажању момента **minimum sensibilia** када се ради о најмање могућим тачкама или стварима које се могу чулно опазити, Тај **minimum sensibile** нема делова, јер ако би их имао не би могао бити *minimum*, али с друге стране сваки минимум мора имати неку величину. Према томе једна ствар мора бити дељива на своје одговарајуће миниме и они се држе у целини **несливено** али и **нераздељено** било да су *minimum visibilia* или *minimum tangibilia* које у дубини нашег духа имају путем конвергентности свој моменат *minima sensibilia*, на пример при опажању величине или раздаљине. Уствари ради се о минимуму видљивости и о минимуму опипљивости које се јављају као минимум опажаљивости, а иза чега се налази духовна ре-

16) Ibid., 169—171
17) Ibid., 160

алност. При овом разматрању ипак се морамо држати Берклија да не постоји ништа заједничко између идеја додирљивих и идеја вида, они су несливени, али постоји и трећи моменат у нашем духу, који скоро аутоматски делује, то је моменат конвергентности, којег прати минимум сенсибила, који је и моменат неразделивости нашег духа који опажа, односно сазнаје.

Када говоримо о једном објекту да је велики или мали тада мислимо на додирљиво простирање а не на видљиво. Наше очи су можда тако сачињене да не виде ништа што је испод *minimum tangible*. Када опажамо дистанцу тада опажамо и величину. Опажамо их обоје на исти начин на који опажамо или видимо стид или љутњу код неког. Осећања која сама по себи нису видљива, већ их уносимо у око помоћу боја и промена које запажамо код неког; само су те боје или промене тих боја непосредни предмет нашег виђења. Без искуства, Беркли се враћа на овај пример, не бисмо могли да кажемо на основу боје на лицу неког да ли се ту ради о стиду или радости. Видљива величина или простирања, према томе, разликује се од додирљиве или опипљиве величине или простирања, не постоји нешто што би било као заједничка идеја за оба ова чула. Простирање које се види није исто као и простирање које се може додирнути. Светлост или боје не могу се опазити додиром, ствар су непосредног опажања чула вида.¹⁸⁾ Способност да опазимо величину стиче се постепено, наговештајем опажања боја, са другим чулним опажањима, која стичемо искуством кроз нашу способност конвергенције и акомодације. Једном речју облик, величина или положај ствари су стања о којим закључујемо из онога што видимо. Опажају се на исти начин као и љутња или стид о којима закључујемо на основу изгледа човека, јер су као осећања сама по себи невидљива.

Сви видљиви објекти су само у уму. Беркли то овде увек истиче али смо склони, каже даље, да прихватимо и оне ствари које су опажене посредством других чула као да су саме по себи непосредни објект вида. То је једно предубеђење од којег се није лако ослободити. Али није ли ова заблуда слична оној када би се, на пример, сматрало да се идеје других могу опазити слухом. Језик посредује приликом саопштавања идеја али га не можемо идентификовати са идејама.¹⁹⁾ Једном речју, ми чулом вида не видимо величину једног предмета, јер његова величина може да се процењује само кроз сазнање његове удаљености а то нам сазнање опет недостаје, удаљеност је ствар искуства, према томе и величина једног објекта. То смо већ видели како се одиграва. Јер величина виђена оком није константна, мења се због тога што наше око и није тако сачињено да види раздаљину. Може ово изгледати веома чудна философија, али захтева нашу добру пажњу.

У овој Берклијевој тријади раздаљине, величине и положаја ствари остаје нам да видимо како она разматра и питање положаја. Видели смо каже нам, да не постоји нужна веза између дате видљиве величине и додирљиве величине. Та веза је ствар искуства или навике, зависи од спољних и случајних околности, када можемо опажањем видљивог простирања да се информисемо о простирању додирљивих ствари. Беркли нам каже, такође, а што можемо да извучемо и као закључак, да стварна раздаљина, величина и положај предмета може се опазити једино чулним додиром. Јер то што додирујемо јесте стварно на дистанци од нас, уоквирено је простором и није у уму, постоји изван њега. оно што пак видим јесу само различите боје или све-

81) Ibid., 173—175

19) Ibid., 175

глатост, оно што осећам додиром јесте тврдо или меко, хладно или топло, ра-
паво или глатко. Пре него их искуством не доведем у коегзистенцију ова два
опажања немају никакву везу међу собом.²⁰⁾ У том омислу онда треба разу-
мети и питање положаја ствари. Овде Беркли поново наводи пример човека
слепог од рођења. Тај човек може чулом додира да опази ствари да ли су
праве или извртнуте на о основу искуства. Покретом своје руке он може да
распозна положај сваког опипљивог предмета. Међутим, учинимо ли тога чо-
века да прогледа он на први поглед не би знао шта је право а шта извртнуто
шта је високо а шта ниско, међу предметима које би угледао без додирива-
ња. Све ствари које би видео не би му изгледале да су на дистанци од њега.
Биле би му равне и само у његовом уму.²¹⁾

Потребно му је искуство да би могао да процењује ополњу ситуацију
као и опипљиве предмете у њој. На пример, не би био у могућности да прави
разлику између коцке и лопте, стола, јер то су речи које је он знао да се од-
носе на ствари које је познавао додиром. Али за ствари за које нема искуство
додира, већ сада само вида ове речи не би се могле да примене и не би знао
шта значе.²²⁾ Јер ни боја ни величина, ни облик, опажени видом немају ни-
какву нужну везу са идејама које сачињавају опипљиве ствари.

Положај чулно опажајних ствари, каже нам даље Беркли, и њихових ме-
ђусобних раздаљина у простору битно су невидљиви. То што заиста можемо
да видимо јесу само варијације боја. Способност да видимо положај стиче се
наговештајем видљивих знакова. Ти видљиви знаци, боје предмета, прво су
у нашем уму. Те видљиве ствари су уму и не узимају икакав удео у спољњем
простору. Овде је заиста тешко одвојити видљиву боју простирања предмета.
Али, тврди Беркли, објекти вида нису на дистанци, нити су ближи нити да-
љи опипљивим објектима, увек су само у уму, непосредно у њему, без дистан-
це.

У овом случају Беркли се углавном односи на чуло вида, мада му даје
примат, јер сматра да можемо наићи на ствари које немају никаквог зву-
ка, никаквог мириса или укуса, али их не можемо пронаћи да се не могу ви-
дети, уколико се не опажају чулом вида у том случају оне и не постоје.

Због свега према томе, морамо да правмо разлику између идеја вида
и идеја додира, између, ако тако можемо да се изразимо, ока које види
и ока које додирује. На оку које додирује ништа се не оцртава док око ко-
је види као и сви други видљиви објекти постоје само у уму, управо оцртава-
ју се у њем.

Беркли затим поставља једно интересантно питање: имамо две врсте
простирања, појаве вида и додира, природно је да се заинтересујемо које од
ове две врсте простирања су предмет геометрије. Несумњиво да то не могу
бити видљива простирања, где се ради о процењивању или суђењу, док у слу-
чајевима опипљивог простирања, где се ради о мерењу и рачунању, могуће је
примена геометрије. Видљиве појаве у геометрији могу имати исту улогу као
и речи према стварима на које се односе. Али речи нису сигурне, јер оне само
означавају ствари или идеје које су тек у својој посебности, изван речи,
сталне или фиксиране, док то саме речи нису. Због тога видљиво простирање
или видљиве појаве не могу да буду предмет геометрије.²³⁾

20) Ibid., 190

21) Ibid., 185

22) Ibid., 207

23) Ibid., 200

Поставља се даље питање да ли постоји нешто заједничко између идеје вида и идеја додира. Изјављује се да је то идеја простирања као нешто што би могло да буде заједничко и идеји вида и идеји додира. Али, изјављује Беркли, у овом тврђењу тајно се садржи претпоставка да смо у могућности да издвојимо простирање од свих других опипљивих и видљивих квалитета, формирајући тако једну апстрактну идеју која би била заједничка виду и додиру. Мислим да нисмо у могућности, каже Беркли, „да замислимо такву једну идеју, апстрактну, која као линија или површина нити је бела нити црна, нити плава нити жута, ни дуга ни кратка, ни четвртаста нити округла, заиста такво нешто не може се замислити. Јер тако нешто нити можемо да видимо нити да додирнемо због чега је и као такво апсурдно.²⁴⁾ Остаје нам само посебност видљивог облика или простирања, с једне стране, и опипљивог облика или простирања, с друге стране. Објекти вида су светлост и боје, нешто што не може да се опазити додиром, због тога су то две потпуно различите ствари. Видљиво је у уму а опипљиво, за сада Беркли тврди, изван. Али као што смо то већ напоменули, у дубинама свести, кроз активност нашег духа, налазе се у извесном стању конвергентности, према принципу, рекли смо са своје стране несливености али и нераздељености.

У оквиру питања положаја предмета поставља се и питање **кретања**. Беркли скреће пажњу и на ово питање мада нам каже да је лако извести закључак и о кретању на основу овега што је речено о простирању, односно о величини предмета и њиховог опажања.

Питање није тако једноставно и да бисмо га схватили морамо да се вратимо на неке поменуте Берклијеве ставове. Слеп од рођења, када би прогледао, не би имао идеју раздаљине, Сунце, Месец, звезде, изгледали би му толико блиски као да су у његовим очима или у његовом уму, изгледали би му као ток његових мисли, толико блиско колико и бол или најунутрашњије осећање његове душе. Исти слепи човек би чулом осећања односно пипања стекао идеје шта је доле а шта горе и то покретом руке могао би да распознаје положај сваке додирљиве ствари доступније његовом додиру. За део на који се ослања рекао би да је „доле“ а за супротан да је „горе“. Када би пак прогледао на први поглед не би знао шта је доле а шта горе без пипања, јер све што би видео не би му изгледало на диотанци од њега већ да је све то у његовим очима или уму. Једном речју не би знао шта је доле а шта горе, док не би успоставио везу између сада видљивих ствари и раније додирљивих. Веза се успоставља искуством или сажимањем додирљивог и видљивог Сажимање које је скоро аутоматоко. Међутим, Беркли инситсира на разлици и напомиње поново да видљиви облици или простирање, видели смо, да су по својој природи потпуно различити од додирљивог облика или простирања. У оквиру овог, каже Беркли, лако онда сагледамо и питање **кретања**, толико да и није потребно даље доказивати како је **видљиво кретање** нешто потпуно друго од **додирљивог кретања**. Али ради потпунијег доказа потребно је само да се примети да онај ко није имао искуство вида на први погле не би знао за кретање. Јасно следује да „кретање опажено видом јесте друге врсте од кретања опаженог додиром... додиром не можемо опазити икакво кретање до тог што је горе или доле, лево или десно, ближе или даље од њега; сем ових или неколико других варијација или оложености, за њега би било немогуће да има икакву другу идеју о кретању“. Поред ових

24) Ibid., 214—215

покрета и додира он не би могао за ишта друго да мисли да је кретање или да ичем другом припише име кретање. С друге стране, опет, јасно је из свега што смо рекли, да само чулом вида он не би знао за кретање „горе или доле”, „десно или лево” из чега закључујемо да не би знао за кретање уопште²⁵⁾ Јер према Берклију, као што смо видели, оно што видимо јесте толико непосредно, толико у оку, или уму, да је без дистанце или величине, а без чега је опет немогуће замислити кретање. Коначно онда до опажања стварног кретања долазимо кроз унутрашње сажимање, конвергенцију и акомодацију, односно кроз јеванђељски или светоотачки принцип „сливености и нераздељености” више идеја, односно опажања.

Поставља се питање, изјављује Беркли, како то да се видљиве појаве и простирања именују истим именом као и опипљиве појаве и простирања. Ту мора да постоји нешто што није случајно, јер се то појављује као навика толико стална, константна и универзална. Наш је обичај, одговара Беркли, да називамо писане речи и ствари које оне означавају истим именима, било би то сувишно, поред већ постојећег језика, давати им имена различита од ствари које означавају. Видљиве појаве су знаци опипљивих појава или видљиве импресије су само знаци које ми преводимо у слике додира. Ми нисмо овим стањем ствари збуњени, јер примећујемо да су ови знаци, или речи, којим их означавамо променљиви и да долазе кроз људске институције.” Можемо да се сетимо тога да је било времена када оне у нашем уму као речи нису биле везане за ствари које нам оне сада тако лако наговештавају, да смо о њиховом значају учили лаганим корацима искуства”. Али када налазимо исте знаке који нам наговештавају исте ствари широм света, као што су видљиве појаве, када знамо да нам не долазе из људских институција, значи без речи, и да се не сећамо да смо о њиховом значењу учили, као и то да су од нашег првог погледа наговештавали нам исте ствари као и данас, све нас ово уверава да су то ствари истих врста од њих нам представљене и да се природном сличношћу наговештавају нашем уму. Ово нас несумњиво води закључку да објекти вида конституишу један универзални језик природе²⁶⁾. Ови објекти вида су језик Аутора природе, Његов су језик или Његове су то речи, док су речи нашег уобичајеног, свакодневног језика, нашег међусобног споразумевања, знаци људског договарања, који не означавају ствари означене икаквом сличношћу или идентитетом природе и због тога и нестабилне. Видимо, међутим, да „глас природе” који говори нашим очима није изложен погрешним разумевањима или двосмисленостима, чему је језик људског домишљања изложен”.

„Постоји заиста разлика између значења опипљивих појава видљивим појавама и идеја речи, јер док су идеје речи променљиве и независне, потпуно зависне од произвољног именовања људи, дотле опипљиве појаве видљивим појавама су фиксирани, непроменљиве, и исте су у свим временима и у свим местима. Један видљив квадрат, на пример, наговештава уму исту опипљиву појаву у Европи као и у Америци.²⁷⁾

Са овим мислима Беркли завршава ово овоје дело уз несумњиво велики напор да нађе језичке могућности да се изрази. Подвучено је у историји философије од колике је важности овај рад за развој модерне психологије. Управо како је то речено: „Најранији велики тријумф аналитичке психологије.”

25) Ibid., 208

26) Ibid., 210—214

27) Ibid., 215

Наука која ће се као наука психологије, тек доцније веома развити. Али Беркли је дао свој значајан прилог за овај њен развој. Учинио је то, видели смо кроз тројичан принцип „несливености али и нераздељености” наших чулних опажања. У погледу теологије Беркли је овде још не открива. Он долази, као што смо то могли да приметимо, до самог прага питања егзистенције Божије која је евидентнија, како се Беркли изражава, од егзистенције људи. Сав његов напор, међутим, и у овоме делу јесте напор једног хришћанског апологете, јесте уствари увод у његово одбијање материјалистичког схватања природе и човека, уз напомену да где се ради о атеизму да се ту мора да ради о некој интелектуалној грешки. Ту ипак теолошку страну Берклијеве философије упознаћемо тек сада кроз даље излагање његове мисли.

У сваком случају ова Берклијева теорија вида заиста је необично богата, то је већ добро примећено, материјалом за критичку анализу и упоређење садашњих дискусија о језику и психологији опажања. Јер испитивање рада ума видимо да мора да прати анализа индивидуалног свесног искуства а запажено је да овај и овакав рад Берклијев означава епоху у развоју модерне психологије.